

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΓΕΜΙΝΟΥ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΟΛΥΓΝΩΤΟ

Σταμάτιος Μπουσές

Ὑπὸ τὸ ὄνομα Γέμινος ἢ Γεμῖνος φέρονται στὴν Ἑλληνικὴ Ἀνθολογία¹ ἑννέα (9) ἐπιγράμματα², ἀλλὰ τὰ δύο ἀπὸ αὐτά, τὰ 9,707 καὶ 16,205, φέρουν τίτλο πληρέστερο, δηλαδὴ Τυλλίου Γεμίνου. Πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου, τὸ ὁποῖο ταυτίζεται³ πρὸς τὸν ἀναφερόμενο ἀπὸ τὸν Τάκιτο⁴ ὕπατο Τύλλιο Γεμῖνο τῆς ἐποχῆς τοῦ Νέρωνος, δηλαδὴ τοῦ 1ου μ.Χ. αἰῶνος.

Τὰ περισσότερα ἐπιγράμματα τοῦ Γεμίνου ἀναφέρονται σὲ ἔργα τέχνης, ὅπως στὸν Ἔρωτα, πού ἐφιλοτέχνησε ὁ Πραξιτέλης γιὰ τοὺς Θεσπιεῖς⁵, στὸ βόδι τοῦ Μύρωνος⁶, στὸν κατηφῆ καὶ πλήρη ὀδύνης Ἡρακλῆ τοῦ Λυσίππου⁷. Ἐπίσης σὲ μνημεῖα, ὅπως αὐτὰ τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τῶν παρὰ τὴν Χερώνεια πεσόντων Ἀθηναίων⁸. Μεταξὺ τῶν ἀναφερομένων σὲ ἔργα τέχνης ἐπιγραμμάτων τοῦ Γεμίνου περιλαμβάνεται καὶ τὸ ἀφιερωμένο σὲ ἔργο τοῦ περιφήμου Θασίου ζωγράφου Πολυγνώτου, ὁ ὁποῖος ἔζησε τὸν πέμπτο π.Χ. αἰῶνα καὶ θεωρεῖται ἓνας ἀπὸ τοὺς σημαντικότερους καλλιτέχνες τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος. Τὸ ἐν λόγῳ ἐπίγραμμα, ἔχει ὡς θέμα τὸν Σαλμωνέα κεραυνοβολούμενο ἀπὸ τὸ Δία στὸν Ἄδη. Ἡ μαρτυρία γιὰ τὴν ὑπαρξὴ πίνακος τοῦ Πολυγνώτου⁹ μὲ τὸ συγκεκριμένο θέμα ἀπαντᾶται μόνον στὸ ἀναφερόμενο ἐπί-

1. Κατὰ τὴν ἔκδοση *H. Beckby*, *Anthologia Graeca*, München 1958.

2. Τὰ ὑπ' ἀριθμ. 6, 260; 7, 73; 9, 288; 9, 414; 9, 707; 9, 740; 16, 30; 16, 103; 16, 205.

3. Βλ. *Pauly-Wissowa*, *Real encyclopädie*. s.v. *Geminus* ἀριθμ. 5.

4. *Annal.* XIV. 50.

5. *Anth. Gr.* 16, 205.

6. *Anth. Gr.* 9, 740.

7. *Anth. Gr.* 16, 103.

8. *Anth. Gr.* 9, 288.

9. Στὸν Πολύγνωτο ἀναφέρεται καὶ ἓνα ἄλλο ἐπίγραμμα πού παραδίδεται στὸ 9, 700:

ΣΙΜΩΝΙΔΟΥ

Γράφε Πολύγνωτος θάσιος γένος, Ἀγλαοφῶντος
νιός, περθομένην Ἰλίου ἀκρόπολιν.

γραμμα τοῦ Γεμίνου, τὸ ὁποῖο περιλαμβάνεται στὸ 16ο βιβλίο τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνθολογίας καὶ φέρει ἀριθμὸ 30:

*Χεῖρ με Πολυγνώτου Θασίου κάμεν, εἰμὶ δ' ἐκεῖνος
Σαλμωνεύς, βρονταῖς ὅς Διὸς ἀντεμάνην,
ὅς με καὶ εἰν Ἀίδῃ πορθεῖ πάλι, καὶ με κερανοῖς
βάλλει, μισῶν μου κοῦ λαλέοντα τύπον.
ἴσχε, Ζεῦ, πρηστῆρα, μέθεσ χόλον· εἰμὶ γὰρ ἄπνους
ὁ σκοπός· ἀψύχοις εἰκόσι μὴ πολέμει.*

Δηλαδή: Μὲ ἐξεπόνησε τὸ χέρι τοῦ Θασίου Πολυγνώτου καὶ εἶμαι ἐκεῖνος ὁ Σαλμωνεύς πού μανιασμένος μιμήθηκα τὶς βροντὲς τοῦ Διὸς, αὐτοῦ πού καὶ πάλι μὲ καταδιώκει στὸν Ἄδη καὶ μὲ κεραυνοβολεῖ μισώντας καὶ τῆ μορφῆ μου πού δὲ λαλεῖ. Κράτα Δία τὴν καταγιγίδα, παράτα τὴν ὀργή. Γιατὶ εἶμαι ὁ στόχος χωρὶς πνοή. Μὴ πολεμεῖς τὶς ἄψυχες εἰκόνας.

Ὅπως εἶναι γνωστό, ὁ Σαλμωνεύς φέρεται γυιὸς τοῦ Αἰόλου, βασιλέως τῆς Θεσσαλίας καὶ ἀδελφὸς τοῦ Σισύφου. Ἰδρυσε τὴν πόλη Σαλμώνη στὴν Ἡλιδα, ὅπου ἐνεφανίσθη ὡς Ζεὺς· καὶ γιὰ νὰ γίνεῖ πειστικώτερος ἐπενόησε ψεύτικες ἀστραπὲς καὶ βροντὲς. Ὁ Ζεὺς, ὅπως ἦταν φυσικό, ἐτιμώρησε τὸν ὑπερόπτη κατακεραυνώνοντάς τον καὶ καταστρέφοντας τὴν πόλη πού ἱδρυσε. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ἐτιμώρησε καὶ τοὺς ἄλλους ὕβριστὲς τῆς θεότητος, τὸν Τάνταλο καθὼς καὶ τὸν ἀδελφὸ τοῦ Σαλμωνέως, Σίσυφο. Ὁ ὕβριστὴς εὐρίσκεται τώρα στὸν Ἄδη, ὅπου ὁ Ζεὺς ἐξακολουθεῖ ὀργισμένος ἀκόμη νὰ τὸν τιμωρεῖ, ἐπιτιθέμενος πάλι μὲ κεραυνοὺς ἐναντίον τῆς ἄψυχης παράστασής του. Εἶναι ἐμφανὴς ἡ προσπάθεια τοῦ ποιητοῦ νὰ δείξει ὅτι ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ εἶναι ἀμείλικτη γιὰ τὸν ὕβριστὴ καὶ δὲν κατευνάζεται οὔτε καὶ ὅταν ὁ ἀμαρτήσας ὑπέστη τὴ δίκαιη τιμωρία ἐν ζωῇ. Ἀρχὴ τῆς τιμωρίας εἶναι ὁ θάνατος, ἀλλὰ ἡ συνέχεια καὶ ἡ ἐκτέλεσή της πραγματοποιεῖται αἰωνίως στὸν Ἄδη.

Στὸ ἐν λόγῳ ἐπίγραμμα ἀντηχεῖ ἡ ἴδια ἢ φωνὴ τοῦ τιμωρουμένου Σαλμωνέως, ἡ ὁποία ἐκφράζει τὴν ἀγωνία του. Τὸ θέμα τῆς ὁμιλίας τῆς ἄψυχης παράστασης εἶναι βεβαίως κοινότατο στὰ ἐπιγράμματα, ἀλλὰ ἰδιαίτερος ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς τέχνης τοῦ Γεμίνου, ὁ ὁποῖος δίδει φωνὴ στὸ ἀντικείμενο τῆς δημιουργίας του, εἴτε τοῦτο εἶναι ἀνθρώπινη παράσταση εἴτε παράσταση καὶ τοῦ εὐτελεστέρου ἀντικειμένου.

Ἔτσι, στὸ ἐπίγραμμα¹⁰ τῶν πεσόντων παρὰ τὴν Χαιρώνεια Ἀθηναίων ὁμιλεῖ ὁ βαρὺς ἐπιτάφιος λίθος: «Ὁδτος ὁ Κεχροπίδησι βαρὺς λίθος Ἄρει κείμεν», στὸ χαριτωμένο ἐπίγραμμα¹¹ πού ἀναφέρεται στὴν παλίοιορο, τὸν

10. Anth. Gr. 9, 288.

11. Anth. Gr. 9, 414.

ἀκανθώδη δηλαδὴ θάμνο πού καθορίζει τὰ ὄρια κήπων, ὁμιλεῖ ἢ ἴδια ἢ παλιούροσ: «Ἡ παλιούροσ ἐγώ, τρηχὸν ξύλον, οὔροσ ἐν ἔρκει. | Τίς μ' ἄφοροσ λέξει, τὴν φορῖμον φύλακα;». Στὸ ἐπίγραμμα γιὰ τὸ Στρυμόνα¹² ὁμιλεῖ ὁ ὁμώνυμοσ ποταμόσ. Στὸ ἐπίγραμμα γιὰ τὸν Ἔρωτα τοῦ Πραξιτέλουσ γιὰ τοὺσ Θεσπιεῖσ¹³, ὁμιλεῖ ὁ ἴδιοσ ὁ Ἔρωτασ. Στὸ ὑπὸ συζήτηση δὲ ἐπίγραμμα, ὅπωσ ἤδη ἐλέχθη, ὁμιλεῖ ὁ Σαλμωνέουσ ἢ μᾶλλον ἢ ἀπεικασμένη μορφή του, γεγονόσ πού δηλώνει τὴν ἐκφραστικότητα τῆσ ἀπεικόνισήσ του. Αὐτὴ τὴ ζωηρότητα τῆσ παράστασης δείχνει ὁ ποιητήσ καὶ σὲ ἄλλα ἐπιγράμματα, ὅπωσ ἐπὶ παραδείγματι στὸ 9, 740 τῆσ Ἑλληνικῆσ Ἀνθολογίασ. Ἀναφερόμενοσ στὸ «βοῖδιον» τοῦ Μύρωνοσ, παρατηρεῖ ὅτι ἂν ἀφεθεῖ ἀπ' τὸν πάσσαλο, στὸν ὁποῖο ἔχει προσδεθεῖ, θὰ καταφύγει στὴν ἀγέλη. Εἶναι, δηλαδὴ, τόσο ρεαλιστικὴ ἢ ἀπεικόνισή του, ὥστε μυκᾶται ὁ χαλκόσ, γιὰτὶ ὁ τεχνίτησ τὸ κατέστησε διὰ τοῦ χαλκοῦ τόσο ζωντανό, ὥστε ἂν δίπλα του ζεύξει κανεὶσ ἄλλο βόδι, ἴσωσ ἀρόσει:

Ἡ βάσισ ἢ κατέχοσα τὸ βοῖδιον, ἧ πεπέδηται

ἦν δ' ἀφεθῆ ταύτησ, φεύξεται εἰσ ἀγέλην.

μυκᾶται γὰρ ὁ χαλκόσ· ἴδ', ὡσ ἔμπνοον ὁ τεχνίτασ

θήματο· κᾶν ζεύξεισ ἄλλον, ἴσωσ ἀρόσει.

Ἐξ ἄλλου, ἢ ὑπόδειξη καὶ προτροπὴ τῆσ εἰκόνασ τοῦ Σαλμωνέουσ πρὸσ τὸ Δία νὰ συγκρατήσ τὸν κεραυνὸ καὶ νὰ ἀφήσει τὴν ὀργή, γιὰτὶ εἶναι ἄπνοουσ ὁ στόχοσ, ἐνθυμίζει τοὺσ στίχοουσ 79-84 τοῦ Ε' ἐπίνικοσ τοῦ Βακχυλίδου, ὅπου ἢ σκιὰ τοῦ Μελεάγρου ἔρχεται ἀντιμέτωποσ πρὸσ τὸν Ἡρακλῆ, πού κατῆλθε στὸν Ἄδη γιὰ νὰ ἀπαγάγει τὸν Κέρβερο. Ὁ Ἡρακλῆσ ἐκπληκτοσ ἀπὸ τὸ παράξενο θέαμα τοῦ πολεμιστοῦ, τοῦ ὁποῖου τὰ ὄπλα ἀπαστράπτουσ μέσα στὸ σκοτάδι τοῦ Ἄδη, ἐτοιμάζεται νὰ τὸν κατατοξεύσει. Τότε τὸ εἶδωλο τοῦ ἥρωα ἀπευθύνεται πρὸσ τὸν γιὸ τοῦ μεγάλου Διοσ, τὸν Ἡρακλῆ, μὲ λόγουσ καθησυχαστικοὺσ τονίζοντασ τὸ μάταιο τοῦ ἐγχειρήματοσ: «Στάσου ἐκεῖ πού εἶσαι, κάνε τὴν ψυχὴ σου νὰ ἡρεμήσει, μὴν ἀφήνεισ ἀπ' τὰ χέρια σου ἀνώφελο βέλοσ κατὰ τῶν ψυχῶν τῶν πεθαμένων. Μὴ φοβᾶσαι»:

νιὲ Διοσ μέγαλοσ,

σταθί τ' ἐν χώρῳ, γελανώσασ τε θυμόν

12. Anth. Gr. 9, 707:

Εἰμὶ μὲν ἐν ποταμοῖσ, πελάγει δ' ἴσα μέτρα διώκω,

Στρυμόν, Ἡμαθίησ τὸ γλυκερόν πέλαγοσ ...

13. Anth. Gr. 16, 205:

Ἀντί μ' ἔρωτοσ Ἔρωτασ βροτῶ θεὸν ὤπασε Φρόνη ...

μὴ ταῦσιον προΐει
 τραχὺν ἐκ χειρῶν δῖστον
 ψυχαῖσιν ἐπι φθιμένων
 οὔτοι δέος.

Τὸ θέμα τοῦ Σαλμωνέως κεραυνοβολουμένου ὑπὸ τοῦ Διὸς στὸν Ἄδη ἀσφαλῶς ἀνέλαβε ὁ περίφημος ζωγράφος ἀπὸ τὶς πρὸ τῆς ἐποχῆς του ὑπάρχουσες φιλολογικὲς καὶ μυθολογικὲς πηγές. Πάντως στὸν Ὅμηρο¹⁴ ὁ Σαλμωνεὺς ἀποκαλεῖται *ἀμύμων*, εἶναι δηλαδὴ ἄγνωστη ἢ ὕβρις καὶ ἡ ἄτη. Σὲ ἀπόσπασμα τοῦ Ἡσιόδου¹⁵ παραδιδόμενο διὰ τῶν Πινδαρικῶν σχολίων ὁ ὕβριστὴς τοῦ Διὸς ἀναφέρεται ὡς ἄδικος καὶ ὑπέρθυμος. Τὸ θέμα τῆς ὕβρεως καὶ τῆς τιμωρίας τοῦ Σαλμωνέως φαίνεται ὅτι διαπραγματεύεται ἀργότερα ὁ Σοφοκλῆς στὸ σατυρικὸ δρᾶμα «Σαλμωνεὺς Σατυρικός»¹⁶, τοῦ ὁποῦτου δυστυχῶς διεσώθησαν λίγα ἀποσπάσματα. Πάντως ἓνα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἀποκαλυπτικό: Ὁ Ζεὺς, ἴσως, ἀναγγέλλει στὸ Σαλμωνέα τὴ φοβερὴ ἀπόφαση:

καὶ τάχα ἂν κεραυνία / πέμφιξ σε βροντῆς καὶ δυσσομίας λάβοι.

(Καὶ γρήγορα θὰ σὲ καταλάβει ἡ κεραυνία λάμψη τῆς βροντῆς καὶ ἡ δυσσομία).

Ὁμοίως σὲ ἀπόσπασμα¹⁷ τοῦ δράματος τοῦ Σοφοκλέους ΑΙΑΣ ΛΟΚΡΟΣ ἢ Ἄθηνα ἀπευθυνόμενῃ πρὸς τοὺς Ἀργεῖους, ἀπορεῖ ποιὸς ἐπραξε ἀνόσια ἔργα καὶ ἐρωτᾷ μήπως ἀνέστη ἐκ τῶν κάτω ὁ «βυρσοφώνης Ζηνὶ Σαλμωνεὺς:»

Ἐργεῖοι· τ[
 ὅς τᾶργα ταῦτα πρὸς θεοὺς ἐμή[σατο;
 μῶν τῶν ἐνεοθεν ἐξανέστηκ[εν
 ὁ βυ[ρ]σοφώνης Ζηνὶ Σαλμωνε[;]

Τὸ ἅπαξ ἀπαντῶμενο ἐπίθετο βυρσοφώνης (ἀπὸ τὸ βύρσα καὶ τὸ φωνέω), δηλώνει τὴν ἀνόσια πράξη τοῦ Σαλμωνέως νὰ μιμεῖται μὲ ἀσκούς δερμάτινους τοὺς ἤχους τῆς βροντῆς τοῦ Διός.

Ἄλλὰ, ἐπίσης, καὶ σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ λίγα διασωθέντα ἀποσπάσματα τῆς

14. λ. 235-236:

Ἐνθ' ἦ τοι πρότην Τυρῶ ἴδον εὐπατέρειαν,
 ἢ φάτο Σαλμωνῆος ἀμύμονος ἔκγονος εἶναι.

15. *Hes. fr.* 10,3 (Merkelbach-West). Βλ. ἐπίσης *Hes. fr.* 30 (Merkelbach-West) ὅπου παραδίδεται σχεδὸν αὐτούσιος ὁ μῦθος τοῦ Σαλμωνέως.

16. *Soph. fr.* 538 (Radt).

17. *Soph. fr.* 10c (Radt).

τραγωδίας ΑΙΟΛΟΣ τοῦ Εὐριπίδου¹⁸ ἀναφέρεται ὅτι: «ἐπ' Ἀλφειοῦ ῥοαῖς / θεοῦ μανεῖς ἔρριψε Σαλμωνεὺς φλόγα».

Δηλαδή, ὁ Σαλμωνεὺς στήν κοίτη τοῦ Ἀλφειοῦ φρενιασμένος ἔρριψε τή φλόγα μιμούμενος τόν κεραυνό τοῦ θεοῦ.

Κατά τή Ρωμαϊκή περίοδο στό Διόδωρο τὸ Σικελιώτη¹⁹, σε ἄλλους συγγραφεῖς²⁰, ἰδίᾳ δὲ στήν Αἰνειάδα τοῦ Βιργιλίου²¹, καὶ πρὸ πάντων στή Βιβλιοθήκη τοῦ Ἀπολλοδώρου²² εὐρίσκονται οἱ λεπτομέρειες πού ἀπαρτίζουν τὸ μῦθο τοῦ Σαλμωνέως.

Κατά συνέπεια, εἶναι εὐλογο νὰ ὑποθέσει κανεὶς ὅτι ὁ Γεμῖνος, Ρωμαῖος πολιτικός, ἀλλὰ καὶ ἄριστος γνώστης τῆς ἐλληνικῆς φιλολογίας, ἀναφερόμενος μὲ τὸ ἐν λόγῳ ἐπίγραμμά του στὸν πίνακα τοῦ Πολυγνώτου ἐγνώριζε καὶ τὴν πρὸ αὐτοῦ πλούσια περὶ τὸ θέμα φιλολογικὴ παράδοση.

18. *Eur. fr.* 3-4 (Nauck).

19. *IV* 68,1-3; *Fr. VI* 6,4-5; 7,1-3.

20. *Strab.* 8.3.31; 8.3.33; *Hyg. (Myth.) Fab.* 60.61. 157. 239. 250. 254; *Luc. Tim.* 2,17. *Pod.* 312. *Pseudoluc. Philop.* 4,17; *Paus.* 10,29,7; κ.ἄ.

21. *VI* 586-594.

22. *I.* vii, 3; ix, 7; ix, 11.

